

Ökonómia és ökológia. Tanulmányok az ókori gazdaságtörténet és történeti földrajz köréből. Szerk.: Csabai Zoltán – Földi Zsombor – Grill Tibor – Vér Ádám.

(Ókor – Történet – Írás 3.) Pécsi Tudományegyetem Ókortörténeti Tanszék – L'Harmattan Kiadó, Pécs–Budapest, 2015. 528 oldal.

A nemzetközi érdekeltségű L'Harmattan Kiadó és a Pécsi Tudományegyetem Ókortörténeti Tanszékének közös kiadványaként megjelent, elegáns küllemű kötet egy Pécsen tartott konferencia előadásainak tudományos igényű, kibővített, jegyzetekkel és szakirodalommal bőségesen ellátott változatait tartalmazza. Az előadók, illetve szerzők a magyar ókortudomány legjavát képviselik. Legtöbbjük a magyarországi felsőoktatás intézményeiből érkezett, ám szép számmal képviseltetik magukat hazánk múzeumainak kutatói, és akad közöttük német egyetemen dolgozó kolléga is.

A napvilágot látott munka, amely a fentiek mellett a 2014 tavaszán, a Magyar Ókortudományi Konferencia gazdaságtörténeti szekciójában elhangzott előadásokat is magába foglalja, összesen tizennyolc tudományos közleményt tartalmaz, s így az elkészítése nem kis feladatot rótt a szerkesztőkre. A könyv összesen három nagy fejezetre tagolódik: *Ókori Kelet, Klasszikus antikvitás és Kárpát-medence*.

Az említett konferenciákon az ókortudomány egymástól merőben eltérő területein kutató szakemberek találkoztak, ami fontos és hasznos alkalmat kínált a résztvevők számára, hogy olyan szempontokkal is megismerkedjenek, amelyekkel egyébként, szűkebb munkásságuk során nem találkoznak. Ez a tapasztalat mindannyiuk számára termékeny lehetett, még ha ez a későbbiekben, a tanulmányok hivat-

kozásaiban nem is nyilvánult meg. Az egyik legnagyobb figyelemmel kísért előadás például a belső-ázsiai selyemútról szólt, noha maga a téma a résztvevők számára igen távolinak számított. A tanulmánykötet, jellegénél fogva sajnos nem adhatja vissza az egyes előadásokat követő, sokszor igen élénk vitát és az elhangzott legizgalmasabb kérdéseket. A nyomtatásban megjelent tanulmányok fekete-fehér képanyaga szintén csak sejtetni engedi a bemutatott képek, illetve térképek által biztosított információgazdagságot és szemléletességet.

A hazai tudományos és laikus közvélemény számára kétségtelenül a *Kárpát-medence* címet viselő, harmadik fejezet, a római kori Pannonia mélyebb megismerését szolgáló tanulmányok, illetve a Tolna megyében nemrég feltárt, évszázadokkal korábbi fejleményekre utaló regölyi *tumulus* (temetkezési domb) leleteinek ismertetése lehet talán a legfontosabb. A regölyi halomsíros temetkezést a helyszín két ásatója, Fekete Mária és Szabó Géza mutatta be tanulmányában. Az utóbbi évtizedekben a régészeti kutatások egyre inkább azzal próbálkoznak, hogy a lelőhelyeket kontextusba helyezték, és a leletanyag tárgyszerű leírásán túl az egykor ott élők társadalmi-antropológiai viszonyrendszerét is értelmezzék. Regöly azonban egy olyan egyedülálló lelőhely, ami nem illeszthető be egyértelműen a korabeli Kárpát-medence egyéb kul-

túrái közé. A szerzők a „legklasszikusabb” módszerrel igyekeznek fényt deríteni arra, vajon honnan érkezhetett ide ez a népesség. Az itt talált különféle fémtárgyak és agyagedények motívumait kísérlik meg távoli kultúrák hagyatékával egybevetni. Szó esik etruszkokról, kimmerekről és Urarturól. A tanulmányban az egyelőre „rejtélyes” lelőhely etnikai és régészeti kérdésének megoldására tett izgalmas kísérletről olvashatunk.

Hazánk római kori emlékeinek folyamatos feltárása még az elkövetkező évtizedekben is számos érdekességet és újdonságot hozhat, hiszen a rómaiak rengeteg emléket hagytak maguk után az ország területén. Az utóbbi évek régészeti szenzációjának számított a Brigetio/Szőny településen egy viszonylag épen fennmaradt római fürdő feltárása. A Viczián István, Nagy Balázs, Deák Márton, Szeberényi József, Rupnik László és Borhy László által közösen jegyzett írás az ásatás helyszínének földtörténeti változásait mutatja be. A Duna melletti település számára az elmúlt kétezer év geológusszemmel sem volt eseménytelen, és az elkészült tanulmány nagyban elősegíti a római kori állapotok rekonstruálását és megismerését. A római kori emlékekben szintén meglehetősen gazdag, északabbra fekvő Óbudai-sziget környezeti változásait dolgozta fel munkájában Viczián István, Havas Zoltán, Szeberényi József és Balogh János. Torbányi Melinda írása pedig a késő vaskori „Pannoniában” feltárt pénzérmeletekről szól. A szerző az egyes pénztípusok elemzésén túl ésszerű magyarázatokkal szolgál az érmék tágabb gazdasági-társadalmi kontextusára is.

Az ókori Kelet kutatói változatos témákban mélyíthetik el ismereteiket a tanulmánykötet első nagyobb fejezetének oldalain, hiszen a mai Törökországtól Egyiptomig, Örményországtól Irakig terjed az idevonatkozó témák spektruma: az óasszír kereskedelemről, Babilon gazdaságtörténetéről, az egyiptomi kereskedelmi utakról, a hajdani Urartu vallási életéről, az ókori Izrael peremvidékén fekvő Edómról és Móábról is szól tanulmány.

A közép-anatóliai Kaniš – az óasszír lelőhely, a mai nevén Kültepe – viszonylag jól ismert az ókortörténészek számára, ám Pálfi Zoltán tanulmánya a térség jól kiépített kereskedelmi rendszerére és az egyes, a hálózatban szereplő települések között dokumentálható családi kapcsolatokra is részletesen rávilágít. Földi Zsombor ugyanakkor az óbabilóni „táblázatos” szövegek gazdaságtörténeti értelmezésének rejtelseibe vezeti be az olvasót. A Münchenben dolgozó hettitológus, Simon Zsolt a luvi nyelvű forrásokban felbukkanó egyes helynevek földrajzi azonosítását végezte el. Az ókori Kelet egy másik térségébe, Egyiptomba kalauzol Kóthay Katalin Anna munkája, amely az Első átmeneti kor és a Középső Birodalom idejére vonatkozó irodalmi források alapján érdekes adalékokkal szolgál a Nílus mentén egészen Nubiáig terjedő kereskedelmi útvonalakra. Hodossy-Takács Előd arra tesz kísérletet, hogy az Ószövetségből jól ismert két, Izraellel szomszédos királyság, Moáb és Edóm valós képét vázolja fel a Kr. e. 1. évezred első felében.

Az ókori újasszír forrásokban gyakran említésre kerülő Urartut a mai Örményország tekinti saját történelmi előzményének. A terület fontos írásos

emlékeket is hagyott az utókorra, melyek egyikét, az urartui rituális állat-áldozatokra utaló feliratokat Buhály Attila értelmezi olvasói számára. Vér Ádám az Újasszír Birodalomban a Kr. e. 9–7. századig egyre nagyobb szerepet játszó vas jelentőségét, elterjedtségét mutatja be a bőségesen rendelkezésre álló feliratos források alapján, és írásában az állami elosztás mellett az egyéni ügyeskedés lehetőségére is fényt derít.

Babilónia a Kr. e. 1. évezredben egyedülállóan bőséges gazdasági jellegű forrásanyaggal rendelkezik. A pécsi egyetemen Vargyas Péter volt a terület nemzetközileg is elismert kutatója. A tragikusan korán elhunyt professzor tanítványa, Csabai Zoltán a korabeli kamatmentes és ál-kamatmentes hitelezési gyakorlatot elemzi a számos rendelkezésre álló magánjogi szerződés alapján.

Az egykori selyemút feltárása, egyes állomások felkutatása és bemutatása a mai Ázsia-történeti kutatások egyik legizgalmasabb területe. Felföldi Szabolcs az útvonal egyik fontos ókori állomását (Kr. u. 3–4. század), Nija városát vette górcső alá. Tanulmányában bepillantást nyerünk a település történetébe, gazdasági viszonyaiba, kulturális sokszínűségébe, ugyanakkor, a vízhozamok elapadásán túl, még magyarázatra vár a város elnéptelenedése.

Minden olvasó számára hasznos lehet a második nagy fejezetet indító, az utóbbi fél évszázad elméleti és kutatástechnikai fejleményeiről szóló, szellemes körkép az ókori Római Birodalom gazdaságának értelmezéséről. Grüll Tibor áttekintést nyújt az ókori gazdaságok értelmezésének sok vitára okot adó elméleteiről, egészen napjainkig követve a fejleményeket. Vélhetően

jogosan veti fel, hogy az értelmezési keretek máig nem jutottak el egy általánosan elfogadottnak tekinthető modell felvázolásáig.

E fejezet egy másik tanulmányában az ókori olimpiatörténet kapcsán Patay-Horváth András azt a – talán kellemetlen – kérdést veti fel, hogy a görögök vajon miért csak négyévente rendezték meg az olimpiai játékokat. Elemzése végén egy vadászati-ökológiai elmélettel kísérli meg a válaszadást.

A továbbiakban a magát polihisztornak tekintő idősebb Plinius *A természet története* (*Naturalis Historia*) című klasszikus művének etruszkokkal kapcsolatos közléseit veszi sorra tanulmányában Gábli Cecília; míg a méltán híres római földmértudomány egyik gyakorlati kérdését elemzi a téma magyarországi szakértője, Takács Levente, miszerint a rabszolgákat uraik szívesen képezték ki erre a speciális feladatra is.

A „klasszikus” szekciót egy, az ókortól a kora újkorig ívelő, az európai civilizációnk „világképéről” szóló áttekintés zárja le Bobay Orsolya tollából, aki az Európa-központú világszemlélet ókori kezdetektől az újkor hajnaláig tartó továbbélését mutatja be Joachimus Vadianus Mela-kommentárja alapján.

Remélhetőleg az ismertetett, teljes tudományos apparátussal ellátott, érdekes gazdasági és ökológiai kérdéseket boncolgató kötet jótékonyan járul hozzá a pécsi egyetem ókortörténeti tanszéknek elismertségéhez, és a jövőben az egyetemi oktatásban hasznos segédkönyvként sokak számára válik lényeges ismereteket nyújtó forrásanyaggá.

Vilmos László